

‘Fold your hand and walk away’

De oorzaken van de Amerikaanse interventie in Vietnam

– door Rimo van der Maar –

Transparant 15.4 (2004) 19-23

In de nacht van 6 op 7 februari 1965 voerden Vietcong-strijders een verrassingsaanval uit op een Amerikaanse helikopterbasis in Pleiku in Zuid-Vietnam. Er vielen acht doden en 126 gewonden. Het was niet de eerste aanslag van de Vietcong op een Amerikaanse basis, maar deze keer loog de reactie er niet om. De aanslag was aanleiding voor een langdurige en grootschalige bombardementencampagne op Noord-Vietnam en de komst van duizenden Amerikaanse soldaten naar Zuid-Vietnam. Op het hoogtepunt van de strijd, in 1968, bevonden zich een half miljoen Amerikaanse soldaten in dit land.

De gevolgen van de Amerikaanse interventie waren verstrekkend. Volgens officiële (en onbetrouwbare) cijfers zijn in totaal ongeveer anderhalf miljoen soldaten en Vietnamese burgers om het leven gekomen en minstens zoveel gewonden gevallen. Grote delen van Vietnam en ook van de buurlanden Laos en Cambodja waren verwoest. In de Verenigde Staten leidde de oorlog, die zo'n 58.000 Amerikaanse soldaten het leven had gekost, tot een diepe maatschappelijke verdeeldheid en een ongekend cynisme over de oprechtheid van de Amerikaanse regering. De reacties op de Amerikaanse interventie in Irak laten zien dat dit cynisme nog niet is verdwenen. Wat betreft de gevolgen voor de internationale verhoudingen, kan worden gezegd dat de VS hun reputatie verspeelden in andere gebieden in de wereld, zoals in Europa, maar ook in de niet-westerse wereld. 'Vietnam nam het beeld van een wijs Amerika weg', heeft oud-minister Max van der Stoep in dit verband ooit gezegd.

Dat de Amerikaanse interventie in Vietnam op zijn minst een foute beslissing was, daarover bestaat nauwelijks nog twijfel. Onlangs zei één van de architecten van de oorlog, oud-minister van Defensie Robert McNamara, in de documentaire *The Fog of War* dat zijn land er nooit aan had moeten beginnen. 'We were wrong, terribly wrong', schreef hij ook in zijn memoires. Maar hoe kon het dan toch zover komen?

Koude Oorlog en dekolonisatie

Vanaf het moment dat de eerste bommen op Noord-Vietnam vielen, hebben journalisten, opiniemakers, historici en politici zich beziggehouden met de vraag wat de oorzaken waren van de Amerikaanse militaire interventie in Vietnam. Sommige verdedigden de officiële visie van de Amerikaanse regering dat de VS een bondgenoot, Zuid-Vietnam, hielp tegen de agressie van een buurland. Bovendien zou 'verlies' van Zuid-Vietnam ten koste zou gaan van de geloofwaardigheid van de VS en aanleiding zou zijn voor verdere communistische expansie in de wereld, vooral in Zuidoost-Azië (de dominotheorie). Anderen waren veel kritischer en zochten de vooral oorzaken in Amerika zelf, waar in de jaren vijftig en zestig een dwingend anticommunisme heerste. Politici konden hieraan niet voorbijgaan en stimuleerden de afkeer van het communisme ook om de gunst van de kiezer te winnen. Neo-marxisten presenteerden een nog negatiever beeld: zij meenden dat de verdediging van Zuid-Vietnam paste in het imperialistische streven van de VS naar een mondiaal stelsel van kapitalisme.

Het is begrijpelijk dat er verdeeldheid heerst over de achtergronden van de Amerikaanse interventie in Vietnam. De geschiedschrijving van de oorlog staat nog in haar kinderschoenen. Bovendien was de vijftien jaar durende aanloop naar de Amerikaanse interventie in Vietnam een complex proces, dat zich op veel manieren laat interpreteren. Al is het alleen maar omdat niet alleen de Verenigde Staten en Noord- en Zuid-Vietnam, maar ook veel andere landen, zoals China en Groot-Brittannië, hierbij betrokken waren. Het is een geschiedenis van ideologische tegenstellingen, geheime agenda's, politieke intrige en (botsende) ego's. Daar komt bij dat het historisch debat lange tijd vertroebeld werd door moralisme en rancune. Vooral in de jaren zeventig vonden velen het Amerikaanse optreden in Vietnam immoreel en een logische consequentie van het arrogante idealisme en kortzichtige anticommunisme van de Amerikaanse leiders. Later klommen bijvoorbeeld gefrustreerde militairen in de pen om te betogen dat de oorlog gewonnen had kunnen worden als er maar een andere strategie was gevolgd.

De aanleiding van het conflict is tamelijk helder. Wie de aanloop naar de Amerikaanse interventie wil begrijpen, moet teruggaan naar de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog. De kern van het ontstaan van het conflict ligt in twee wereldwijde processen die zich in de eerste jaren na 1945 voordeden: de Koude Oorlog en de dekolonisatie van Azië. In het kleine Vietnam botsten deze processen met elkaar. De aanleiding van de Amerikaanse betrokkenheid in het gebied was een oorlog tussen voormalig kolonisator Frankrijk en de Vietminh, dat oorspronkelijk een samenwerkingsverband was tussen verschillende verzetsbewegingen tegen de Japanse bezetting. De Vietminh stond onder leiding van de communist en nationalist Ho Chi Minh, die na de Japanse capitulatie op 2 september 1945 de onafhankelijkheid had uitgeroepen.

Financiële steun

Aanvankelijk bemoeide de Amerikaanse regering van president Truman zich niet met de Frans-Vietnamese oorlog. Na de communistische overname in China in 1949 en het uitbreken van de Korea-oorlog in 1950, kwam hierin echter verandering. De Amerikanen begonnen het conflict te zien als een Koude Oorlogsconflict. Ho Chi Minh werd bestempeld als Stalinist die nauwe banden onderhield met de Sovjet-Unie, hoewel dit land tot dan toe nauwelijks interesse had getoond voor Indo-China. Bovendien werd gevreesd dat een communistisch regime in Vietnam een krachtige impuls zou geven aan het communisme in andere landen in deze regio. De consequentie van deze koerswijziging was dat de beleidsmakers in Washington niet meer inzagen, of wilden inzien, dat de strijd van de Vietminh vóór alles een strijd was voor onafhankelijkheid en tegen de sociale, koloniale ongelijkheid in Vietnam. Concreet hield het in dat de VS overgingen tot erkenning van de zuidelijk gelegen pro-Franse 'Staat Vietnam' en tot aanzienlijke financiële hulpverlening aan de Fransen in hun strijd tegen de Vietminh.

Tevergeefs, zo zou blijken. In 1954 leden de Franse strijdkrachten een pijnlijke en beslissende nederlaag in een strategisch gelegen dal nabij Dien Bien Phu. Vervolgens begonnen in Genève de vredesonderhandelingen en bereikten de moegestreden Franse regering en de 'Staat Vietnam' en de leiders van de Vietminh een akkoord. De Amerikaanse regering, die vanaf 1953 onder leiding stond van president Dwight D. Eisenhower, zag het met lede ogen aan. Niet alleen had zij de Fransen aangespoord de strijd tegen Ho Chi Minh voort te zetten, ook weigerde ze het Akkoord van Genève te ondertekenen. Volgens het Akkoord zou het land tijdelijk verdeeld worden in een noordelijke en een zuidelijke militaire zone langs de 17e-breedtegraad. Het idee was dat na een periode van 'hergroepering' van militaire eenheden en bevolkingsgroepen in 1956 algemene verkiezingen in heel Vietnam zouden worden gehouden om te beslissen door welke regering het land zou worden geregeerd. De regering in Washington, die nauwlettend werd

gevolgd door anticommunisten in het Amerikaanse Congres, had hier echter weinig vertrouwen en vreesde een communistische overwinning.

De stap waartoe de Amerikaanse regering vervolgens besloot, was cruciaal voor het ontstaan voor het militaire conflict in 1965. Door financiële hulp en militaire training probeerden de Amerikanen in het zuiden een regime te creëren, dat een tegenwicht moest zijn voor het communistische noorden. Leider van Zuid-Vietnam werd Ngo Dinh Diem, een wat zonderlinge figuur, die weinig steun onder bevolking genoot onder meer omdat hij katholiek was en de meerderheid van het zuiden van Vietnam boeddhistisch. Op den duur zou dit een groot probleem worden, maar de Amerikaanse beleidsmakers vonden Diem in 1954 een goede optie, omdat hij zowel een nationalist als een felle anticommunist was, maar ook omdat er geen betere kandidaten beschikbaar waren. Het eerste wat Diem deed, was het afblazen van de geplande verkiezingen met het argument dat vrije verkiezingen onder het communistische regime in Noord-Vietnam onmogelijk waren.

Achteraf is de vraag gerechtvaardigd of het wel zo realistisch was om Zuid-Vietnam zo uitgebreid te steunen. Creëerden de Amerikanen geen luchtkasteel? Met de kennis van nu is het verleidelijk deze vraag bevestigend te beantwoorden, maar er valt ook wat te zeggen voor de Amerikaanse Vietnam-politiek van de jaren vijftig. De Koude Oorlog hield de wereld in zijn greep, het anticommunisme in de VS was fel en bovendien waren er voorbeelden van interventies tegen communistische bewegingen die succesvol waren geweest, zoals die in Griekenland in 1947. Daar komt bij dat de kosten voor de steun aan Zuid-Vietnam nog te overzien waren. Dat de aanleiding van de toenemende betrokkenheid van de VS een dekolonisatiestrijd was geweest, leek vergeten.

The biggest mess

Hoewel de gebeurtenissen in de jaren vijftig voor discussie vatbaar zijn, bestaat er onder historici meer aandacht voor de gebeurtenissen in de jaren zestig. De situatie verschilde toen in twee opzichten van die in de jaren vijftig. In de eerste plaats was, mede op aangeven van het noordelijke Hanoi, in 1960 het Vietnamese Nationale Bevrijdingsfront opgericht. Het front, waarvan de gewapende tak bekend staat onder de naam Viet Cong, wilde het Zuiden 'bevrijden' en het beloofde grootschalige hervormingen en een herenigd en onafhankelijk Vietnam. Noord-Vietnam steunde het Bevrijdingsfront onder meer door via de 'Ho Chi Minh route' manschappen en materieel te leveren. Het Bevrijdingsfront was een succes en tastte het regime van Diem rechtstreeks aan. In de herfst van 1961 had het front de controle over een groot aantal kleine steden, verspreid over verschillende regio's in Zuid-Vietnam.

In de tweede plaats werd de politieke situatie in Zuid-Vietnam steeds minder stabiel. In 1963 kwamen de boeddhisten, onder meer gesteund door studenten, in opstand tegen het katholieke regime in Saigon. De tv-beelden van het harde optreden van de politie en van boeddhistische monniken die zichzelf uit protest hiertegen in brand staken, gingen de hele wereld over. Hierdoor ontstond het beeld dat de VS een autoritair, zelfs fascistoïde, regime steunde. Met gekromde tenen zagen Amerikaanse diplomaten en politici de schoonzuster van Diem voor het oog van de camera de zelfverbrandingen vergelijken met 'barbeques'.

De verslechterende situatie in Zuid-Vietnam stelde de Amerikaanse regering voor een dilemma. De Zuid-Vietnamese regering overlaten aan haar lot zou heel waarschijnlijk een communistische overname tot gevolg hebben. Met het oog op de geloofwaardigheid van de VS in de wereld durfde president John F. Kennedy (1961-1963) dat niet aan. De andere optie, meer bemoeienis met het Zuid-Vietnamese wespennest, was nauwelijks beter. Het gevolg was dat Kennedy ging schipperen. Hoewel hij diverse keren stemde tegen plannen voor een grotere

betrokkenheid van de VS, groeide het aantal militaire adviseurs tijdens zijn ambtstermijn van enkele honderden naar 16.500. Ook kregen deze adviseurs de bevoegdheid om mee te vechten met de Zuid-Vietnamese strijdkrachten. Typerend voor Kennedy's ambivalente houding was de coup tegen Diem op 1 november 1963 door enkele Zuid-Vietnamese generaals. Weliswaar was Kennedy stilzwijgend akkoord gegaan met deze coup, het nieuws dat Diem bij de coup was gedood schokte hem diep en deed hem inzien dat de betrokkenheid van de VS was toegenomen. Een aantal dagen na de coup en drie weken voor zijn dood schreef Kennedy in een interne memo dat de Amerikaanse regering verantwoordelijk was voor het welslagen van de nieuwe regering in Saigon.

De opvolger van Kennedy, Lyndon B. Johnson, leed nog sterker onder het genoemde dilemma. 'I don't think it's worth fighting for and I don't think we can get out', klaagde hij in het voorjaar van 1964 in een telefonisch gesprek met een van zijn topadviseurs. 'It's just the biggest damn mess I ever saw'. Meer dan bij Kennedy speelde bij Johnson's Vietnam-beleid bovendien binnenlandspolitieke overwegingen mee. Zo zou Johnson in 1964 de problemen in Zuid-Vietnam hebben verwaarloosd, omdat hij meende dat meer betrokkenheid bij de problemen aldaar zijn herverviezing in november van dat jaar in gevaar kon brengen. Maar ook is betoogd dat Johnson besloot tot ingrijpen omdat hij meende dat conservatieve tegenstanders anders zijn binnenlandse hervormingsplannen voor zijn beoogde 'Great Society' zouden dwarsbomen. Sommige historici gaan nog verder en beweren dat Johnson, gevormd in de machoachtige politiek van Texas, de kwestie-Vietnam zag als een 'proeve van mannelijkheid'. Zo vergeleek hij zijn strategie van geleidelijke escalatie na 1965 regelmatig met het verleiden van een vrouw. 'I'm going up her leg an inch at the time', zei hij een keer.

Met name het geworstel van Johnson, onder wie de interventie uiteindelijk plaatsvond, heeft de vraag doen rijzen of de oorlog in Vietnam te vermijden was. Want was het inmiddels al niet veel te laat voor terugtrekken? De oprukkende communisten en de verrassingsaanvallen die zij uitvoerden, zouden vroeg of laat beantwoord moeten worden. Bovendien stonden China en de Sovjet-Unie openlijk achter Noord-Vietnam, terwijl het regime in Saigon in eigen land steeds meer gezag verloor. Minstens zo belangrijk was dat terugtrekken in de Amerikaanse pers en voor het Congres bepaald geen punt van discussie was. Zo bezien zou het opgeven van Zuid-Vietnam de positie van Johnson (en zijn 'Great Society') aanzienlijk hebben geschaad. Is het dan niet volkomen begrijpelijk dat Johnson geen andere uitweg zag dan militair ingrijpen?

Poker

Het probleem met deze argumentatie is dat een akkoord met Noord-Vietnam niet zo onrealistisch was als vaak wordt aangenomen. Eind 1964 deed zich bijvoorbeeld een mogelijkheid voor toen Secretaris-Generaal van de VN, de Birmees Oe Thant, de Amerikaanse regering liet weten dat Hanoi alsnog bereid was over een oplossing te praten. Weliswaar waren Ho Chi Minh en de zijnen vastbesloten een hereniging van Vietnam te bereiken onder communistische vlag, een oorlog met de VS gingen zij het liefst uit de weg. Hoe klein de kans op succes ook was, het aanbod van Hanoi bood de Amerikaanse regering de mogelijkheid om over een eervolle terugtrekking te praten, bijvoorbeeld in de vorm van een neutraal Vietnam. Maar de Amerikaanse regering wees Oe Thant tot twee keer toe de deur, zonder dat ze wist wat Hanoi te bieden had. Het incident laat zien dat Johnson, zijn ministers en zijn topadviseurs niet alleen sceptisch waren over een diplomatieke oplossing, maar deze ook bewust uit de weg gingen. Ook bondgenoten als Frankrijk, Groot-Brittannië en Canada en prominente Amerikaanse politici en journalisten slaagden er niet in Amerikaanse regering op dit punt te overtuigen.

Dachten Johnson, zijn adviseurs en de Amerikaanse legerleiding dan dat ze het klusje wel even zouden klaren? Was er sprake van zelfoverschatting, zoals vaak is betoogd? Natuurlijk had men in het Witte Huis veel vertrouwen in de eigen luchtmacht en troepen. Niet voor niets kreeg de opperbevelhebber in Zuid-Vietnam, Generaal William Westmoreland, de vrijheid een offensieve strategie te ontwikkelen, waarbij militaire eenheden het Zuid-Vietnamese binnenland moesten intrekken om de vijand tijdens zogenaamde "search-and-destroy"-missies schade toe te brengen. Maar achter gesloten deuren betwijfelden Johnson en zijn omgeving dat de bombardementen Noord-Vietnam klein zouden krijgen. Dat het geen walk-over zou worden, daarover waren de insiders het wel eens. Bovendien wilde Johnson sowieso militaire gezien niet al te hoog inzetten in verband met een mogelijke Chinese tegenreactie.

Waarom ging de regering-Johnson dan toch over tot een militaire interventie? Van alle verklaringen die historici hebben gegeven is de volgende het meest overtuigend: zij vreesde dat het 'verlies' van Zuid-Vietnam verlies van prestige en geloofwaardigheid in het buitenland en - minstens zo belangrijk - in eigen land zou betekenen. Niet zozeer omdat Johnson en de zijnen dachten dat het behoud van Zuid-Vietnam van vitaal belang was voor de veiligheid van het Westen, maar omdat zij meenden dat een diplomatiek akkoord na zoveel jaren Amerikaanse betrokkenheid zou worden uitgelegd als gezichtsverlies. Deze beeldvorming wilde de president koste wat kost voorkomen. Hierbij speelde mee dat Washington door de militaire successen van de Vietcong inmiddels in een slechtere onderhandelingspositie was beland dan Hanoi. Na de aanslag op een Amerikaanse basis in Zuid-Vietnam op 7 februari 1965 twijfelde Johnson nog even, maar stortte zich uiteindelijk vastberaden in het militaire avontuur. Het was uitgerekend voormalig president Eisenhower die Johnson over de streep trok. 'If that level of military commitment is needed', zei Eisenhower in een bijeenkomst op het Witte Huis later die maand, 'so be it'.

De besluitvorming rond de Amerikaanse interventie in Vietnam is een tragisch voorbeeld van hoe kortzichtig en roekeloos het kan toegaan in de top van een natie, in dit geval ook nog eens de machtigste. De regeringen-Kennedy en Johnson bedreven kortetermijnpolitiek, namen ad hoc beslissingen en hoopten - op den duur tegen beter weten in - dat het conflict in Amerikaans of Zuid-Vietnamees voordeel zou worden beslecht. Aan deze illusie kwam pas na drie jaar een eind, toen Johnson bekendmaakte dat de bombardementen voorlopig zouden worden gestopt, waarna de onderhandelingen alsnog konden beginnen. De Amerikaanse militaire interventie eindigde vervolgens pas in 1973. 'There is wisdom in knowing when to stop', schrijft de historicus John Prados, die de aanloop naar de interventie vergelijkt met het kaartspel poker. 'In the strategy of poker, the most skillful element lies in understanding when to hold your cards, when to bluff, when to fold your hand and walk away'. De Amerikaanse regering blufte en verloor. Ten koste van vele miljoenen doden en gewonden, is de bittere conclusie.

Literatuur

Er zijn honderden studies beschikbaar die betrekking hebben op de achtergronden van de Amerikaanse interventie in Vietnam. Hieronder volgt een kleine selectie. Zie voor een uitgebreide bibliografie: <http://people.clemson.edu/~eemoise/bibliography.html>

David L. Anderson, *Trapped by Success: The Eisenhower Administration and Vietnam, 1953-1961* (New York, 1991)

J.P. Burke en F.I. Greenstein, *How Presidents test reality. Decisions on Vietnam, 1954 and 1965* (New York, 1989).

W.J. Duiker, *The communist road to power in Vietnam* (Boulder en Oxford, 1996).

L. Gardner, *Pay Any Price: Lyndon Johnson and the Wars for Vietnam* (Chicago, 1995).

G.C. Herring, *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950-1975* (New York, 2001).

M. Hunt, *Lyndon Johnson's war. America's cold war crusade in Vietnam, 1945-1968. A critical issue* (New York, 1996).

David E. Kaiser, *American Tragedy: Kennedy, Johnson, and the Origins of the Vietnam War* (Cambridge en Londen, 2000).

S. Karnow, *Vietnam: A History* (New York, 1983).

F. Logevall, *Choosing War: The Lost Chance for Peace and the Escalation of War in Vietnam* (Berkeley, 1999).

P.A.J. Meulendijks, *Verschuivende beelden van de Die Bien Phoe-crisis van 1954* (Nijmegen, 2000).

E.E. Moïse, *Tonkin Gulf and the Escalation of the Vietnam War* (Chapel Hill, 1996).

R. Mann, *A grand delusion. America's descent into Vietnam* (New York, 2001).

J. Prados, *The hidden history of the Vietnam War* (Chicago, 1995).

R.D. Schulzinger, *A Time for War: The United States and Vietnam, 1941-1975* (New York en Oxford, 1997).